

Szczecin, 7 sierpnia 2019 r.

Dr hab. Magdalena Ziolo, prof. nadzw. US
Uniwersytet Szczeciński
Wydział Nauk Ekonomicznych i Zarządzania
Instytut Finansów, Katedra Finansów

RECENZJA

rozprawy doktorskiej Pana mgr Arkadiusza Stanisława Weremczuka pt. „**Dostosowanie ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka doradców podatkowych**”
napisanej pod kierunkiem naukowym
dr hab. Sylwestra Kozaka, prof. SGGW

1. Uwagi wstępne

Podstawą oceny rozprawy doktorskiej mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka pt. „*Dostosowanie ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka doradców podatkowych*” jest pismo dr hab. Jarosława Gołębiowskiego, prof. SGGW, Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych, Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 25 czerwca 2019 r.

Praca doktorska mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka napisana została na 207 stronach standardowego maszynopisu. Konstrukcja rozprawy składa się z siedmiu rozdziałów, z czego rozdziały: 1,2,3,4,5,6 to rozdziały teoretyczne, a ostatni rozdział 7 to rozdział empiryczny. W dysertacji zachowano proporcje pomiędzy zakresem rozważań prezentowanych w poszczególnych rozdziałach; rozdziały są proporcjonalne i zostały poprawnie osadzone w literaturze przedmiotu. Ponadto praca zawiera wstęp, podsumowanie i wnioski, wykaz literatury (numerowany, 162 pozycje), wykaz aktów prawnych (18), wykaz rozporządzeń (6), spis tabel (19), spis rysunków (20) oraz załącznik – kwestionariusz ankiety.

Rozprawa została napisana zrozumiałym językiem, komunikatywnym dla odbiorcy. Pozytywnie ocenić należy także pozostałe elementy opracowania, jak poprawny dobór i posługiwanie się literaturą przedmiotu oraz innymi źródłami bibliograficznymi. Doktorant wykorzystał ponadto zróżnicowane źródła informacji (m.in. raporty, sprawozdania, źródła danych statystycznych, akty prawne, strony internetowe itp.), które opublikowano w językach polskim oraz angielskim. Pewien niedosyt pozostawia fakt, że w spisie literatury nie dokonano kategoryzacji źródeł na: wydawnictwa książkowe, artykuły i zeszyty naukowe, raporty, czy strony internetowe, co ułatwiłoby lekturę pracy.

Dokonując oceny rozprawy doktorskiej mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka uwzględniono wymogi formalno-prawne stawiane dysertacjom, określone przepisami ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.).

W kolejnych punktach recenzji dokonano oceny pracy doktorskiej mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka kierując się następującymi kryteriami:

- ranga problemu naukowego, w tym zasadność wyboru obszaru badawczego, oryginalność podejścia i rozwiązania naukowego;
- oryginalność i poprawność sformułowania tez, celów badawczych oraz struktury rozprawy;
- wybór zastosowanych metod badawczych, ich adekwatność oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Doktoranta;
- jakość merytoryczna rozprawy oraz poprawność uzyskanych rezultatów;
- formalna strona pracy.

2. Ocena metodyki badania (uzasadnienie wyboru problemu badawczego, założenia badawcze, hipotezy, cele, metody badawcze, układ rozprawy, ocena rezultatów)

2.1. Uzasadnienie wyboru problemu badawczego

Problematyka dostosowania zakresu ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych, jako przedstawicieli wolnych zawodów jest wysoce ważna i aktualna zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Doradcy podatkowi poza obligatoryjnym ubezpieczeniem odpowiedzialności cywilnej mogą zdecydować się także na ubezpieczenie: dodatkowe, nadwyżkowe, uzupełniające, czy karnoskarbowe. Zatem wybór kombinacji ubezpieczeń w sposób kompleksowych chroniący doradców podatkowych wymaga wnikliwej analizy rynku ubezpieczeń i dostępu do informacji o zakresie ofert ubezpieczeniowych, w celu dokonaniu kalkulacji kosztów i korzyści wynikających z wyboru danego wariantu ubezpieczenia / strategii ochrony przed ryzykiem.

Ryzyko działalności prowadzonej przez doradców podatkowych różni się (m.in. skalą i zakresem), zatem każdy z doradców indywidualnie powinien podejść do kształtowania własnej ochrony ubezpieczeniowej. Doktorant wskazuje we wstępie rozprawy, że wybór właściwej oferty ubezpieczeniowej przez doradcę nie jest łatwy, a pakiety oferowane na rynku ubezpieczeń nie zabezpieczają doradców podatkowych przed ryzykiem ich działalności w stopniu wystarczającym. Jednocześnie podkreśla rolę asymetrii informacji w podejmowa-

niu decyzji o wyborze ubezpieczenia przez doradcę i wpływie tego zjawiska na stopień dostosowania ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka działalności. **Takie podejście do definiowania i formułowania problemu badawczego oceniam pozytywnie. Problem badawczy został jasno wyartykułowany we wstępie rozprawy i nie budzi zastrzeżeń.**

W kontekście tak określonego problemu badawczego Doktorant zwraca uwagę na potrzebę dyskusji i wypracowania rozwiązań, które pozwolą na zwiększenie elastyczności doradców podatkowych w doborze ochrony ubezpieczeniowej, podkreślając znaczenie Towarzystw Ubezpieczeń Wzajemnych (TUW) w tym zakresie. Na tym etapie dyskusji zabrakło wskazania na lukę w literaturze przedmiotu, którą wypełnia proponowane przez Doktoranta rozwiązanie, natomiast zwrócono uwagę na lukę w zakresie rozwiązań praktycznych (praktyczne metody oceny zakresu i wielkości potrzeb ochrony ubezpieczeniowej s.10).

Podsumowując problem badawczy został jednoznacznie oraz poprawnie zidentyfikowany i zredagowany. Zakres problemu badawczego wpisuje się w nurt rozważań dyscypliny ekonomia i finanse, a w szczególności dotyka kwestii: finansów ubezpieczeń, ryzyka, asymetrii informacji, prawa ubezpieczeń, czy ekonomii instytucjonalnej.

2.2. Założenia badawcze, hipotezy, cele, metody badawcze

Podstawowy problem badawczy, pytania badawcze, tezy pracy i metodykę badania opisano szczegółowo na stronach 12-14 dysertacji. Główny cel pracy sformułowano w sposób następujący: „*rozpoznanie ryzyka występującego w działalności doradców podatkowych i określenie możliwych form dostarczenia i dostosowania niezbędnej ochrony ubezpieczeniowej do rozmiarów ryzyka i potrzeb doradców*” (s. 13). Cele szczegółowe wspomagające realizację celu głównego określono jako:

- identyfikacja uwarunkowań ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych;
- określenie rozmiarów i struktury ryzyka doradców podatkowych;
- identyfikacja dostępnych form ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych;
- określenie roli instytucji brokera w optymalizacji ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych i w łagodzeniu asymetrii informacji.

Dodatkowo określony został cel aplikacyjny pracy, który odnosi się do opracowania wniosków praktycznych możliwych do wykorzystania przez zakłady ubezpieczeń, brokerów i doradców podatkowych w budowie kompleksowej ochrony ubezpieczeniowej dostosowanej do potrzeb ubezpieczonych i rozmiarów ryzyka.

Cel główny i cele szczegółowe generalnie nie budzą zastrzeżeń, są poprawne. W stosunku do celu głównego rodzi się pytanie, **jak rozumieć należy w kontekście przeprowadzonego badania kategorię „niezbędnej ochrony ubezpieczeniowej”?**, bowiem nie jest to kategoria uniwersalna, którą w taki sam sposób można określić dla wszystkich doradców podatkowych, a zatem skoro nie jest to kategoria uniwersalna, **jak ją różnicować i na podstawie jakich kryteriów?** O udzielenie odpowiedzi na te pytania proszę Doktoranta w trakcie publicznej obrony pracy. W odniesieniu do celu szczegółowego, czwartego bardziej adekwatnym do „optymalizacji” określeniem z punktu widzenia prowadzonych rozważań jest „racjonalizacja”. *Uwagi zgłoszone do redakcji celów nie mają wpływu na sposób wnioskowania i przeprowadzone w pracy badania oraz analizy.*

Dla potrzeb prowadzonych badań Doktorant postawił cztery pytania badawcze w brzmieniu:

- Jakie rodzaje ryzyka i związane z tym szkody charakteryzują wolne zawody, w tym zawód doradcy podatkowego?
- Czy zakres i formy ochrony ubezpieczeniowej w wolnych zawodach odpowiadają rozmiarom i strukturze ryzyka?
- Jakie są kryteria oceny oraz jak są oceniane produkty ubezpieczeniowe adresowane do doradców podatkowych w opinii doradców i ich samorządu gospodarczego?
- Jakie czynniki przyczyniają się do bardziej elastycznego i racjonalnego sposobu doboru asekuracji doradców podatkowych przed ryzykiem napotkanym w trakcie prowadzenia przez nich działalności?

Pytania badawcze nie budzą zastrzeżeń merytorycznych, zostały zredagowane prawidłowo. Zakres problemowy pytań badawczych jest spójny i współgra z hipotezami badawczymi, które zdefiniowano następująco:

- H1 Ryzyko w działalności doradców podatkowych wzrasta wraz ze wzrostem obszaru działania i liczby potencjalnych klientów;
- H2 Wzrost doświadczenia zawodowego doradców podatkowych powoduje zmniejszenie ich zainteresowania ubezpieczeniem OC z wyższymi sumami gwarancyjnymi;
- H3 Doradcy podatkowi nie są zainteresowani wykorzystaniem zalet ubezpieczeń wzajemnych;
- H4 Znajomość idei ubezpieczeń wzajemnych wśród doradców podatkowych sprzyja optymalizacji ochrony ubezpieczeniowej niezbędnej w ich działalności.

Hipotezy: H1 i H2 oceniam jako poprawne, wypełniają cechy hipotez, podnoszą problem badawczy. Natomiast hipotezy H3 i H4 to *de facto* twierdzenia sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań, oddające opinie badanych doradców podatkowych, ale nienoszące znamion hipotez badawczych.

W celu weryfikacji hipotez badawczych oraz realizacji celów badania Doktorant posłużył się zróżnicowanymi metodami z grupy metod ilościowych i jakościowych. W szczególności w pracy zastosowano:

- badanie ankietowe z wykorzystaniem kwestionariusza ankiety skierowanego do grupy czynnych doradców podatkowych (322), uwzględnionych na liście doradców podatkowych;
- metodę badania dokumentów, analizy i krytyki piśmiennictwa;
- modelowanie ekonometryczne (modele regresji logitowej i regresji probitowej, model dwumianowy).

Dobór metodyki badania oceniam pozytywnie w kontekście jej korespondowania ze specyfiką problemu badawczego, sformułowanymi hipotezami i celami badania. Wykorzystane metody badawcze mają charakter uzupełniający i pozwalają na pełne wnioskowanie na temat badanego zjawiska.

Dokonując wnikliwej analizy treści kwestionariusza okazuje się, że treść ta koresponduje z zapisami hipotez i celów badawczych. Niedosyt wzbudza ograniczona do pięciu pytań (14-18) tematyka dotycząca TUW. Pytanie siedemnaste w kwestionariuszu zredagowano w sposób niezrozumiały: „Czy uważa Pan/Pani, że jest tworzenie branżowych TUW ubezpieczających tylko osoby wykonujące określony wolny zawód (...)”. Mam wątpliwość, czy ankietowani w pełni rozumieli sens tak postawionego pytania. W zaprezentowanym w kwestionariuszu układzie pytań brakuje pytania dotyczącego rodzaju i struktury klientów obsługiwanych przez doradców, pytanie takie pozwoliłoby na wnioskowanie na temat ryzyka działalności doradców z badanej próby i nie zmuszałoby we wnioskowaniu do formułowania przypuszczeń (186).

2.3. Układ rozprawy i ocena rezultatów

Układ rozprawy jest logiczny, spójny i współgra z tematem dysertacji. Główne kategorie badawcze na których oparto konstrukcję tytułu rozprawy odwzorowano w układzie rozdziałów. Rozdziały są proporcjonalne, zostały ułożone w ciągu logicznym oraz zasadniczo w poprawnej kolejności względem omawianych zagadnień. Zastrzeżenie można zgłosić do umiej-

scowienia rozdziału szóstego i prezentowanych w nim zagadnień. Rozdział ten powinien zostać zaprezentowany, tuż po rozdziale trzecim. W takim układzie, kolejne trzy rozdziały (2,3,4) nawiązywałyby do problematyki związanej z zagadnieniami doradztwa podatkowego i doradców podatkowych.

Oceniając rezultaty badania stwierdzam, że Doktorant zrealizował cele badawcze i zweryfikował pozytywnie hipotezy badawcze. Badanie ankietowe przeprowadzono na próbie 322 doradców podatkowych prowadzących działalność na początku 2016 r. Zakres przestrzenny badania obejmuje obszar Polski. W metodyce badania nie odniesiono się do reprezentatywności badania, ani nie podano informacji na temat współczynnika zwrotności ankiet. Niedosyt pozostawia także wnioskowanie na temat „wykorzystania zalet ubezpieczeń wzajemnych” przez doradców (H3), bowiem żadne z pytań w kwestionariuszu ankiety nie nawiązuje wprost do listy „zalet”, dwa z pytań (16,17) odnoszą się do korzyści ekonomicznych oraz „wpływu na politykę zakładu” w kontekście oddziaływania na wysokość składki i zakres oferowanych produktów. W moim przekonaniu tak sformułowane pytania pozwalają na wnioskowanie tylko o wskazanych przesłankach („zaletach”) w zdecydowanie węższym rozumieniu, niż brzmienie hipotezy trzeciej (H3). Pogłębionych badań i wniosków wymaga wyjaśnienie hipotezy drugiej (H2) w kontekście rosnącego ryzyka działalności doradców w dużych ośrodkach miejskich. Badanie ankietowe weryfikuje pozytywnie H2, nie dostarcza jednak informacji na temat przyczyn takiego stanu rzeczy. Na pozytywną ocenę zasługuje natomiast część badania dotycząca TUW w odniesieniu do ograniczeń i braku akceptacji dla ich powoływania (s. 187). Wysoko oceniam także rekomendacje sformułowane na bazie przeprowadzonych badań (s. 185-189).

Wobec zgłoszonych uwag do treści kwestionariusza ankiety proszę Doktoranta o sformułowanie i omówienie kompletnej listy „zalet” ubezpieczeń wzajemnych w kontekście przeprowadzonych badań.

3. Ocena merytorycznej treści rozprawy

Układ dysertacji współgra z jej głównym celem badawczym. Siedem rozdziałów tworzących strukturę dysertacji poprzedzono wstępem i zamknięto podsumowaniem i wnioskami. We wstępie uzasadniono wybór problemu badawczego, wskazano na hipotezy, cele badawcze, metodykę oraz scharakteryzowano treści merytoryczne będące przedmiotem rozważań poszczególnych rozdziałów.

Pierwszy rozdział poświęcony został omówieniu podstawowych definicji nawiązujących do zagadnień ryzyka i ubezpieczeń. W szczególności w rozdziale odniesiono się do podsta-

wowych teorii dotyczących ryzyka i ewolucji tego pojęcia, zaprezentowano klasyfikacje ryzyka oraz metody jego pomiaru. Na tle przeglądu teorii ryzyka przybliżono rolę ubezpieczenia jako instrumentu ochrony przed ryzykiem oraz zwrócono uwagę na problem dostosowania ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka i potrzeb / oczekiwań ubezpieczonego. Rozdział kończą rozważania na temat asymetrii informacji w kontekście jej wpływu na dostosowanie ochrony ubezpieczeniowej do poziomu ryzyka.

Rozdział pierwszy nie budzi zastrzeżeń merytorycznych, został opracowany poprawnie w oparciu o prawidłowy dobór literatury przedmiotu i aktów prawnych. W treści rozdziału zabrakło odniesienia do kategorii ryzyka środowiskowego, społecznego i zarządczego (ESG), którego rola systematycznie rośnie i analizy tego ryzyka w kontekście ochrony ubezpieczeniowej i jej dopasowania. **W tym miejscu proszę Doktoranta o odniesienie się do ryzyka ESG w działalności doradców podatkowych i oceny jego potencjalnego wpływu na ryzyko tej działalności.** W kontekście zwrotów i sformułowań „ubezpieczeniobiorca” jest pojęciem częściej wykorzystywanym na gruncie literatury obcojęzycznej, trzymając się polskiej nomenklatury prawnej zdefiniowana, nazwana umowa ubezpieczenia zawierana jest pomiędzy ubezpieczycielem, a ubezpieczającym (Art. 805. KC).

Drugi rozdział rozprawy omawia uwarunkowania działalności doradcy podatkowego w Polsce. Charakteryzuje koncepcję doradztwa podatkowego przez pryzmat zakresu przedmiotowego oraz podmiotowego. Odnosi się do charakterystyki ram prawnych w obrębie, których doradcy podatkowi prowadzą swoje działania. Podkreśla także rolę samorządu doradców podatkowych przedstawiając zadania Krajowej Izby Doradców Podatkowych (KIDP) i wskazując na kompetencje jej organów. Do rozdziału tego nie wnoszę uwag, treści prezentowane w rozdziale oceniam pozytywnie, podobnie jak dobór literatury do dyskusji przedstawianych w nim zagadnień.

W rozdziale trzecim przedstawione zostało wsparcie instytucjonalne doradców podatkowych w polskich uwarunkowaniach prawno-ekonomicznych. W pierwszej kolejności odniesiono się do struktury sektora ubezpieczeniowego w Polsce; scharakteryzowano ubezpieczenia w podziale na dział I oraz dział II, a także wskazano na instytucje sektora ubezpieczeń i ich funkcje ze szczególnym uwzględnieniem roli Komisji Nadzoru Finansowego, Polskiej Izby Ubezpieczeń, Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego, Polskiego Biura Ubezpieczeń Komunikacyjnych, Rzecznika Finansowego. Rozdział opracowany został prawidłowo, w sposób wyczerpujący odnosi się do podejmowanych problemów.

Rozdział czwarty dotyczy systemu ubezpieczeń wzajemnych w Polsce. W rozdziale omówiono kolejno rys historyczny rozwoju form ubezpieczeń wzajemnych. Przedstawiono

prawne, społeczne i ekonomiczno-finansowe aspekty realizacji zasady wzajemności w sektorze ubezpieczeń. Podniesiono wątek konkurencyjności T UW na tle przepisów prawnych w Polsce. W ostatniej części rozdziału przedstawiono uwarunkowania statutowe T UW w Polsce w układzie podmiotowym, przedmiotowym, terytorialnym oraz przez pryzmat zasad zarządzania T UW. Stylistycznie tytuł rozdziału czwartego powinien brzmieć „System ubezpieczeń wzajemnych w Polsce”. Do pozostałej części rozdziału nie wnoszę uwag.

Rozdział piąty poświęcono ocenie sytuacji sektora ubezpieczeń w Polsce w latach 2010-2017. W rozdziale dokonano analizy porównawczej T UW i zakładów ubezpieczeń działających w formie spółek akcyjnych. Analizę porównawczą przeprowadzono w oparciu o kryteria takie jak: wypłacalność, płynność i zdolność płatnicza; rentowność działania, sprawność działania oraz współzależność. W rozdziale zabrakło uzasadnienia do wyboru tych kryteriów na tle literatury przedmiotu, nie zdefiniowano także konstrukcji wskaźników przyjętych do porównań. Poszczególne podpunkty rozdziału zredagowano skrótowo / hasłowo. Dla potrzeb pracy doktorskiej tytuł rozdziału i tytuły jego poszczególnych podpunktów powinny sygnalizować podejmowane wyzwania / problemy badawcze, których rozdział ten dotyczy.

Rozdział szósty przedstawia dyskusję dotyczącą ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych. Jest rozdziałem kluczowym, ważnym z punktu widzenia celów pracy i hipotez. Problematyka ochrony ubezpieczeniowej omówiona została w dwóch nurtach odnoszących się do obowiązkowej i dobrowolnej ochrony ubezpieczeniowej. W szczególności omówione zostały zagadnienia związane z ubezpieczeniami: dodatkowym, nadwyżkowym, uzupełniającym, odpowiedzialności karno-skarbowej, OC z tytułu prowadzenia biura. Do treści rozdziału nie wnoszę uwag.

Rozdział siódmy to rozdział o charakterze empirycznym prezentujący kolejno: cel badania, charakterystykę próby badawczej, wyniki badań własnych oraz czynniki oddziałujące na parametry ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych. Wyniki badań podzielono i zaprezentowano w układzie tematycznym: wielkość i zakres ubezpieczenia, preferencje cenowe i poziom akceptowanego przez doradców ryzyka oraz sposób pozyskania ochrony ubezpieczeniowej. Wyniki badań odnoszą się do interpretacji badania ankietowego (pkt. 7.1-7.3 oraz estymacji modeli ekonometrycznych pkt. 7.4). Do sposobu prezentacji wyników nie wnoszę uwag. Rezultaty badania zaprezentowano w czytelnym, spójnym układzie, zrozumiałym dla odbiorcy językiem.

4. Szczegółowa ocena rozprawy

Na tle ogólnej, pozytywnej oceny rozprawy należy wskazać na drobne niedociągnięcia, nieścisłości oraz usterki pisarskie, stylistyczne i interpunkcyjne. Przykładowo:

- s. 10 „Wstępu” powinno być „wstępu”;
- s. 174 styl zdania „W kolejnym etapie badania danych (...) była analiza (...)”; raczej kolejnym etapem badania była analiza;
- s. 186 „obsługą” powinno być „obsługi”;
- s. 187 „pokrycia” powinno być „pokrycie”;

Uwagi zgłoszone uwagi względem strony formalnej nie pomniejszają wartości merytorycznej pracy.

5. Wnioski końcowe

Po zapoznaniu się z rozprawą doktorską Pana mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka pt. „*Dostosowanie ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka doradców podatkowych*” stwierdzam, że praca cechuje się walorami poznawczymi i aplikacyjnymi, a Doktorant:

- sformułował oryginalny problem badawczy, uzasadnił potrzebę jego analizy i zaproponował jego rozwiązanie;
- przygotowując część teoretyczną i empiryczną rozprawy wykazał się dużą wiedzą ogólnoeconomiczną (w dyscyplinie ekonomia i finanse) i umiejętnością wnioskowania;
- wykazał się dobrym przygotowaniem do prowadzenia badań i analiz, co znalazło swój wyraz m.in. w modelowym ujęciu identyfikacji czynników oddziałujących na parametry ochrony ubezpieczeniowej doradców podatkowych oraz we wnioskach z badań;
- zrealizował cele badawcze i zweryfikował hipotezy badawcze.

Mając na uwadze powyższe stwierdzam, że rozprawa Pana mgra Arkadiusza Stanisława Weremczuka pt. „*Dostosowanie ochrony ubezpieczeniowej do ryzyka doradców podatkowych*” napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Sylwestra Kozaka, prof. SGGW **spełnia wymogi określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.)**. Tym samym wnoszę o przyjęcie rozprawy doktorskiej i dopuszczenie Autora do publicznej obrony.

Marek Kozak
prof. SGGW